

Mr Марко Тмушић

Осврт на књигу проф. др Сретена Сокића «Србија у процесима капитала»

Завет, Београд, 2008. година

Књига проф. др Сретена Сокића «Србија у процесима капитала» представља изванредну анализу наше свеукупне економске реалности, посматрано кроз призму савремених свјетских економских токова и тенденција. Она представља резултат темељног научно – истраживачког подухвата, који осликава тренутно мјесто економског система Србије у оквиру свјетског економског система. Књига није идеолошки оптерећена, већ представља теоријски заснован критички осврт на све оне недостатке у виталним сегментима економског система Србије.

С обзиром на чињеницу да је проф. др. Сретен Сокић редован професор на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду, као и то да је његово дугогодишње бављење овом проблематиком, чији је резултат неколико изузетних научних дјела, оставило несумњив допринос економској науци, то оставља сасвим довољну потврду о научној аутентичности и исправности ставова на којима почива ово научно дјело.

Књига је представљена на 634. стране, односно, састоји се из седам одјељака (двадесет четири главе) у којима је на егзактан и евалуативно исцрпан начин табеларно и нумерички представљен домет и мјесто економског поретка Србије у свјетским економским оквирима.

Изложио бих своје ставове по главама, онако како су теме обрађене у књизи. Прије него почнем, истакао бих да је главна економска категорија која повезује тематске цјелине у књизи – капитал, као основа свеукупног економског развоја и прогреса.

Капитал представља основни агенс – показатељ економског поретка једног државног уређења, било да је ријеч о најразвијенијим, водећим земљама свијета, или о земљама у развоју, тј. земљама у транзицији, међу које спада и Србија. То је, уједно, и основна преокупација професора Сокића, да обједини све тематске цјелине у књизи, тако што приказује сваку од њих кроз примјер Србије.

Прве три главе представљају теоријски оквир на коме се заснива, односно на коме почива цијела књига. Наиме, од великог је значаја успоставити јасан теоријски оквир, састављен из адекватних научних метода истраживања, тј.

ефикасне методологије рада, што је неопходан услов за успјешно и научно – валидно закључено истраживање. Оно што је битно у овом дијелу књиге јесте да је проф. Сокић приступио овом проблему на следећи начин: он је, користећи се теоријским постулатима економске науке, поставио полазне основе – темеље у даљем раду. Наиме, он је примијенио методе истраживања економске науке, који су једино прихватљиви и релевантни за процјену економског система Србије, као и за успостављање могућих решења за превазилажење свих проблема који неминовно прожимају нашу економску реалност, а која (решења) су заснована искључиво на научним основама. Проф. Сокић је започео своје истраживање тако што је «лоцирао» проблеме у нашој економији, а затим понудио одговарајућа решења, што има веома велики значај због његовог, како смо већ навели, великог научног искуства у овој области.

Проф. Сокић перципира нашу економску збиљу из угла свјетске економске сцене, односно разматра мјесто Србије у свјетском економском систему. У изношењу својих ставова и оцјена, професор наводи све оне моменте који су претходили овој нашој реалности, али и разматра будућност Србије, односно, будућност српске економије. Ту полази, прије свега, од еволуције нашег економског система, који је пролазио кроз различите фазе развоја, кроз које је пролазило, уосталом, и наше државно уређење. То је, без икакве сумње, условило све оне касније проблеме и недостатке који ће задесити нашу економију, а који ће бити интензивирани са уласком наше земље у процес транзиције.

Економски поредак јесте онај *modus operandi* који проф. Сокић користи да објасни развој и ток економске политике Србије. Битно је, на овом мјесту, навести да економски поредак представља главни индикатор економског развоја једне земље, у нашем случају, Србије. У књизи је наведено неколико аспеката са којих је вршено ово разматрање. Неминовно је да је, са превазилажењем старог политичког система, тзв. самоуправног социјализма, дошло и до превазилажења старог економског система, а овај феномен је у теорији и у пракси познат као транзиција. Транзиција представља модел реформи карактеристичан за земље у развоју, тзв. «постсоцијалистичке», међу којима је и Србија. Овај процес обилује реформама и промјенама како у сфери политике, тако и сфери економије, јер је познато да су ове двије сфере нераскидиво повезане.

Србија самостално, и у саставу некадашње СФРЈ и СРЈ, је прошла кроз низ различитих фаза, испуњених негативним трендовима и карактеристикама. Навео бих на овом мјесту пар ставова проф. Сокића, који каже: «Југословенска пракса «социјализма» већ је у својим раним фазама оспорила класичне догме карактера власти и поретка и прелазила ка економским односима, преображајима ка предузећу, капитал предузећу, предузетништву и пословању на тржишту уз одговорност непосредних актера произвођача. Свакако уз функцију општих мера државне политике али и уз тенденцију – редукуцију економске позиције и власти државе». (стр. 45.) Дакле, присутно је било и тадашњој власти да је планска економија ограниченог домета развоја, те да је неопходно било извршити комбинацију планске са тржишном економијом, што истиче проф. Сокић.

Један од најбитнијих негативних аспеката развоја нашег економског система јесте и изузетно тешка и сложена политичка и безбједносна ситуација у нашој земљи током и крајем деведесетих година. Кулминација ових дешавања се огледа у

ратним сукобима који су објележили ову деценију. Неминовно је додати да ова дешавања никако нису могла проћи без ширења и на економски сегмент битисања нашег државног уређења. Ту бисмо истакли појаву хиперинфлације, праћене порастом незапослености, падом продукције, пољопривредног, као и индустријског развоја, те процват сиве и црне економије, као незаобилазних пратећих негативних феномена. Све су ово веома битни разлози због којих данас заостајемо у транзицији, а били смо прва и најуспјешнија земља која је закорачила у овај процес реформи и политичко – економског преображаја.

Транзиција је један, у нашем случају, веома «осјетљив» процес. С обзиром да је ријеч о реформама чији резултат треба да буде свеукупни прогрес друштва, неопходно је те реформе спроводити у складу са свјетским токовима и тенденцијама, како је, уосталом, на више мјеста у својој књизи истицао проф. Сокић. Раније смо поменули да је наша земља била прва која је закорачила у тај процес, али треба се запитати шта се то догодило па смо са чела завршили на зачеље колоне «постсоцијалистичких» земаља у транзицији. Навели смо све оне недаће које су нас задесиле током деведесетих. Неопходно је додати да смо тада претрпјели тешке материјалне губитке, што је оставило последице на нашу свеукупну привреду. Некадашња велика машинерија тадашње Југославије је, заједно са њеним распадом, разбијена на мноштво мањих дјелова који, тако разједињени, нису могли да остваре своју претходну сврху. Дакле, изгубили смо оне «здраве» основе привреде, које је имала свака од других «постсоцијалистичких» земаља, која није имала ни приближно сличних политичко – економских нестабилности. Све то је претходило ономе што ће касније наступити, а што је само докрајчило започето, а то је «политички волунтаризам», синтагма којом је проф. Сокић на најбољи начин осликао однос тадашњег политичког естаблишмента према материјалним и људским ресурсима своје земље, као и непреузимање одговорности за своје дјелање. Такав однос је довео до, можда и најтеже последице транзиције у нашој земљи, а то је нестанак средње класе. Ријеч је о томе да је политичка немарност власти, као и оних најближих власти, довела да у први план дођу уски политичко – материјални интереси, као што је останак на власти и коришћење исте за лично богаћење, што доводи до нестанка средње класе, која је била најбројнија, и до појаве «јаз» између енормно богатих (чији је број веома мали) и оних који се боре да обезбиједу основне егзистенцијалне услове. Ово је један од најбитнијих момената, по мом мишљењу, због чега процес транзиције у нашој земљи представља мукотрпан процес, као и «превелики залог» за политичку елиту.

У наредне двије главе (четврта и пета) евидентан је напор и тежња проф. Сокића да нагласи везу између нормативног и стварног, односно, између уставом и законима, као највишим правним актима, регулисаном економском сфером државног уређења и стварне, реалне слике постојећег стања. Тај однос осликава, према његовом мишљењу, велики раскорак између онога како би требало да буде и онога како јесте. Наиме, ако већ немамо постојеће «здраве» материјалне основе, о којима је било ријечи, неопходно је успоставити концизну и правно ефикасну законску регулативу на којој ће почивати економска сфера нашег друштва, а све у складу са свјетски прихватљивим стандардима. Ако већ желимо да се укључимо у

европске и свјетске интеграције и економске токове, морамо почети од основних нормативних постулата, односно принципа који ће представљати «темељ», односно, веома стабилну основу укључења нашег друштва у свјетске економске токове, а самим тим и омогућити одређене гаранције развоја, свеукупног прогреса.

Веома је важно напоменути да се морају предузети све могуће законом предвиђене мјере да се ограничи политичка самовоља појединаца на власти, како би се овај процес несметано одвијао и успјешно приводио крају. Ту Устав има неприкосновени значај. Он мора представљати плод политичког консензуса свих политичких представника у парламенту и, као такав, скуп најважнијих заједничких, општеприхваћених друштвених вриједности, па самим тим, и оних које се односе на економски сегмент нашег друштва.

Као закључак разматрања овог дијела књиге, цитирао бих проф. Сокића, у изношењу оцјена о актуелном стању наше економске праксе. Он сматра да ту преовлађују «два процеса «исте врсте» и «истог духа и домета»: а) «извођење» парцијалних промена «површног домета и карактера» уз тенденцију ка ултра – етатистичкој економској државној функцији, и б) запањујуће кашњење дубоких друштвених и економски реформи (обећаних великих преокрета) као да нова власт «датира од јуче». (стр. 61.)

Дакле, из наведеног се намеће закључак да је неопходно да створимо праву слику наше економске праксе, како бисмо видјели који су тренутни истински домети развоја нашег друштва. Само на тај начин можемо направити прави потез, као плод објективно засноване стратегије развоја нашег друштва. У супротном, сви ћемо бити жртве политичке самовоље и изразитог субјективизма појединаца на власти.

Други одјељак у књизи се односи на капитал, као основни покретач економских процеса и економског развоја и напретка. У овом дијелу књиге, капитал је разматран са неколико аспеката. Прво, са аспекта политичке власти (ту се, превасходно мисли на капитал као оруђе политичке власти у функцији увећања економске, а самим тим, и политичке моћи), затим са аспекта научног метода сазнања о капиталу, и капитал и савремени токови, односно, капитал као изузетно важна потенција економских процеса, и развоја демократије, тј. демократских процеса, као нераздвојног дијела укупног друштвеног просперитета.

Капитал, као нераздвојни чинилац политичке власти, представља материјалну основу успостављања исте, гдје је економска моћ оличена управо у капиталу. Овај сегмент државног уређења је неопходно држати под строгом контролом и јавним надзором, јер веома лако може доћи до превладавања економске моћи над политичком, што доводи до веома штетних последица по тај друштвено – политички систем, а то је појава плутократије (владавине моћних група које се налазе у сјенци власти). Тада нестаје и оно мало демократског капацитета, неопходног за нормално функционисање државних институција. Веома је битно нагласити да тада наступа трансформација општеприхваћених, универзалних државних вриједности, односно, тежња за успостављањем општег добра бива замијењена уским, личним материјалним интересима једног малог броја моћника који се налазе у сјенци власти, а чија је једина преокупација профит.

Говорећи управо о таквим сметњама одговорном вршењу политичке власти, тј. одговорном управљању државом и њеним добрима и ресурсима, проф. Сокић је истакао чињеницу да је теорија, као полазна основа праксе, са својим теоријским принципима и постулатима, правила сметње политичкој власти. Теоријски резултати, који су општеприхваћени у савременој свјетској економској пракси, били су у супротности са нашом економском реалношћу, односно, са процесима који су се одигравали код нас. Како је и професор истакао: „Уместо економских закона друштвене репродукције и сложених и противуречних тенденција тржишта,..., доминирало је економско уређење засновано на одређењима продубљивања конфликта и кризе, али и веома вештог коришћења светских ратних и економских ломова.“(стр. 78.) Видимо да је на сцени била само манипулација од стране политичке власти, којом се жељела скренути пажња са круцијалних проблема са којима се суочавао наш политичко – економски поредак, а за које они нису имали адекватна решења.

У разматрању овог одјелка, истакао бих још неке теоријске осврте проф. Сокића, који су заокружили теоријски оквир на коме почива ова публикација. Прво, научни метод сазнања о капиталу, што је, уједно и један од научних метода економије као науке, и друго, глобалне економске категорије, као веома важне, тј. најважније индикаторе – показатеље једног економског поретка.

Што се тиче научног метода сазнања о капиталу, па самим тим, и економије једног друштвеног уређења, битно је истаћи да он (научни метод) треба да представља синтезу опште методологије и методологије друштвених наука са сазнањима, односно, теоријским донетима одређеног економског поретка. Неопходно је извршити анализу, која ће се заснивати на горе поменутој методологији рада, која ће обухватити одређени временски распон развоја и тока одређеног економског система, у овом случају, нашег. Не може се посматрати, па самим тим, и проучавати путошћу економског поретка кроз различите фазе његовог развоја, ако се у обзир не узму и друге, друштвено – политичко – историјске околности и чињенице, које су објележиле те фазе, а од којих зависи, такође, развој тог економског поретка. Ту је проф. Сокић дао важан допринос проучавању историјског развоја нашег економског поретка, јер је, на научно објективан начин, перципирао његов ток и развој, а притом, имајући у виду све оне политичко – историјске промјене и недаће са којима смо се суочавали. На тај начин, проф. Сокић је заокружио ово истраживање, сублимирајући економску са друштвено – политичком ситуацијом нашег уређења, и поставио чврсте научне основе, као и критерије са којих се може извршити научна анализа било ког државног уређења, посматраног из угла економске, политичке, историјске и др. сфере.

Истакао бих на овом мјесту и важност метода теоријских апстракција, о којима говори проф. Сокић. Наиме, често за свеобухватну анализу једног економског поретка, није сасвим довољно посматрати тзв. „површинске“ промјене и процесе, већ је неопходно извршити продорнију анализу и заћи у онај „невидљиви“ дио економских процеса, који су често пресудни за коначан ток и развој економског поретка. Овај „прави садржај“ је немогуће разматрати без „мисаоне селекције“ која је основ метода теоријских апстракција. Овај метод нам омогућава да, апстрахујући мноштво појава, релација и односа у „невидљивим“

економским процесима, дођемо до одређених закључака, које затим, простом компаративном методом, упоредимо се реалним „видљивим“ стањем, и тако поставимо сасвим солидне основе у даљем истраживању тог економског поретка.

Да бисмо употпунили ово истраживање, неопходно је извршити одређено „филтрирање“ наших закључака кроз глобалне економске категорије. То је, уједно, и друга битнија ставка у овом дијелу рада проф. Сокића. Глобалне економске категорије представљају главне квантитативне показатеље једног економског уређења. У њих се убрајају: бруто домаћи производ, национални доходак, стопа запослености, односно, незапослености, спољнотрговински биланс, инфлација, цијене, лични доходи, и др. Дакле, видимо да наши закључци, који прођу кроз овај „филтер“ глобалних економских категорија, добијају на прецизности и научној истинитости, уједно и провјерљивости, јер се ипак ради о нумеричким исказима, тј. показатељима. Ако желимо да извршимо компарацију нашег економског поретка са другим економским системима, глобалне економске категорије представљају „значајан вредносни и упоредни извор информација“, како истиче проф. Сокић.

Трећи одјељак у књизи се односи на револуционарне промјене савремене епохе, посматрано из угла развоја, напретка свих сегмената економије једне земље.

Савремена цивилизација обилује реформама у свим сферама живота. За нас су најбитније промјене које се одигравају у економској сфери, и ту, прије свега, мислимо на оне промјене које утичу на унапређење процеса рада, а то су компјутеризација, учинак аутоматизације, једном ријечју, наука и њен немјерљиви допринос процесу рада и развоја. Проф. Сокић је на један свеобухватан савремени начин представио у књизи утицај знања и науке на савремене економске процесе и тенденције. Не може се једно друштво развијати независно од актуелних научних трендова и збивања. Наука у функцији развоја напредује невјероватном брзином. Наступају промјене у процесу рада, које се огледају у све већој аутоматизацији истог услед надолазеће ере компјутеризације. Ово је само једна у низу карика из цјелокупног ланца епохалних промјена савремене цивилизације. Мијења се и својинска структура, па све више долази до појаве колективизације економских субјеката у одређеној грани, што доводи до настајања економских конгломерата, гиганата 20. и 21. вијека, а то су мултинационалне компаније.

Без икакве сумње, оно по чему се огледа економски развој савремене цивилизације, јесу мултинационалне компаније. Њихов значај је утолико већи што оне, зарад експанзије својих циљева, теже да прикупе најстручније, водеће људе из области у којој желе да доминирају. Дакле, евидентна је тежња ка акумулацији стручног, образованог људског капитала, који ће бити, напослетку, у функцији самог профита компаније. Међутим, новина која наступа на сцену са настанком мултинационалних компанија, а тиче се промјене процеса рада у смислу његовог унапређења, јесте и настанак нове структуре радника, тзв. менаџера, који су свјесни епохалних промјена, које са собом носи нова ера цивилизације, и који су спремни, образовани, стручно „потковани“, да се са тим промјенама „ухвате у коштац“. Пословна политика ових компанија се заснива на прецизном и ефикасном дјеловању својих менаџера који ће резултирати максималном профитносним учинком саме компаније.

Мултинационалне компаније су, без икакве сумње, главна карактеристика наступајућег свјетског феномена – глобализације. Оне сублимирају „економску, трговинску и финансијску моћ“ и, као такве, имају могућност утицаја на ток политичких збивања у многим земљама у којима имају своје филијале. Често се за њих може рећи да представљају „влада у сјенци“, те им се због тога и приписују неке негативне оцјене. Главна особина мултинационалних компанија јесте да се оне састоје из компаније у матичној земљи, тј. матичног предузећа и филијала у другим земљама. Ова карактеристика отвара простор за бројне критике које бивају упућене на рачун пословања ових компанија. Наиме, многи сматрају да мултинационалне компаније преко својих филијала „црпе“ материјалне и људске ресурсе из тих земаља по веома ниским цијенама, те акумулирају тако стечени капитал у матичном предузећу, матичној земљи, и после пласирају на тржиште готов производ по многоструко већим цијенама. Оваква пословна политика ових компанија довела је и до настанка све већег „јаза“ између најразвијенијих земаља свијета, у којима се налазе матична предузећа, и оних других, неразвијених, тзв. земаља „Трећег свијета“.

На крају, можемо рећи да постоје многе недоумице по питању мултинационалних компанија, у смислу да ли њихово функционисање оправдава или оповргава претходно изнесене ставове. Поставља се питање, да ли пословање мултинационалних компанија тече по већ установљеним законима тржишта, или су оне те које кроје судбину свјетске економске сцене? Међутим, евидентно је да је са њиховим настанком отворен простор за све позитивне и негативне стране наступајућег доба глобализације.

Као закључна разматрања у овом одјељку, проф. Сокић је анализирао мјесто и улогу Србије и њене економије у савременим процесима глобализације. Наиме, очигледна је жеља и тежња Србије и српске економије да буде дио савремених свјетских економских токова и тенденција. Међутим, пред Србијом се налази тежак задатак, а то су корјените реформе у свим сферама друштвено – политичког уређења, почев од нормативне регулативе, преко државних институција, па све до последњих инстанци у држави. Једноставније речено, морамо се ослободити терета којег вучемо из прошлости са свим својим последицама (велика незапосленост, пад производње, тј. укупне друштвене продукције, корупција на свим нивоима, тзв. феномен „заробљене државе“, итд.), како не бисмо били само пасивни посматрачи и рецептори савремених глобалних трендова, већ и активни учесници.

Проф. Сокић је на више мјеста у овом одјељку, али и у следећем (четвртном), нагласио да се Србија налази тек на почетку реформског преображаја, и да слиједи „мукотрпан“ пут ка „савременом светском тржишту, тенденцијама савремене епохе и процесима капитала.“

Главна преокупација проф. Сокића у петом одјељку књиге је економска политика Србије. У разматрању овог проблема, пошао је од дефиниције економске политике, да би своја разматрања закључио приказом економске политике Србије кроз протекле деценије. Како је и сам примијетио, „економска политика је, с једне стране, наука са својим научним предметом – посебно у изучавању циљева и средстава, ефикасности и реалности и др. – али и непосредна делатност бројних носилаца у остваривању једних или других циљева, пре свега, економским,

социјалним, развојним и др. особеностима, карактеристикама и достигнућима, с друге стране.“ (стр. 336.) Дакле, очигледна је „двострука“ природа економске политике, као науке, али и као праксе. Међутим, за наше разматрање битнија је ово друго схватање економске политике – као праксе. У том смислу, економска политика представља, можемо рећи, скуп мјера и циљева који се желе постићи, а који морају бити усаглашени са постојећим ресурсима, тржишним и развојним потенцијалима одређеног друштва, како би се ти циљеви и мјере и реализовали.

Посебно је важно нагласити да се зарад ефикасности економских субјеката који ту економску политику спроводе, неопходно одвојити ову сферу – сферу економске политике, од политике, како не би дошло до међусобне злоупотребе положаја, функција, као и одговорности зарад личних интереса субјеката који ту политику спроводе.

Битан моменат у овом дијелу књиге, јесте значај економске политике за стабилност политичког поретка у цјелини. Проф. Сокић нам је, користећи се чињеницама из прошлости, на „кристално“ јасан начин представио тај значај. Наиме, уколико дође, услед разних негативних и непредвидивих околности, као што су била ратна дешавања код нас, до појаве проблема у тој сфери, рецимо, када се жели економска политика користити као средство борбе за политичку власт и доминацију, тада наступа низ проблема на свим нивоима у државном уређењу. Тачније, долази до „ланчане реакције“ када се урушавају државне институције, као „кула од карата“. Државни систем тада постаје „рањив“ и, као такав, изузетно нестабилан. Таква ситуација отвара простор за појаву једног од негативних феномена у економији, а то је сива економија.

Наш политичко – економски систем је, усред ратног вихора, зашао у процес транзиције. Поред својих позитивних, реформских карактеристика, овај процес прати и низ негативних, а међу њима се истиче сива економија. Наиме, услед губитка радних мјеста, која су наступила са процесом приватизације у нашој земљи, крајње неодговорно спровођеним, као дијела транзиције, грађани су почели да губе повјерење у државне институције, као легитимне представнике и носиоце стабилности у држави, те су се све више окретали „алтернативним“, нелегалним, забрањеним видовима зараде, међу којима се посебно истиче шверц разних роба, најчешће цигарета и нафтних деривата. Све је то погодовало развоју сиве економије код нас. Међутим, како је и проф. Сокић примијетио, овај негативни феномен све више узима маха и представља „савременог пратиоца свих облика капитала“.

Дакле, поред ратних дешавања, као непредвидивих чиниоца, и транзиције, као пратећег процеса земаља „постсоцијализма“ у развоју, бујању сиве економије погодује и недоследност и неодговорност, као и нестручност у примјени циљева и мјера економске политике. Уколико се овој сфери не приступи на професионалан и одговоран начин, сива економија ће представљати „глобални“ проблем, мада то већ и јесте, али коме ће се све теже моћи стати на пут, како је и примијетио проф. Сокић.

Шести одјелјак у књизи је посебно интересантан, јер у њему проф. Сокић анализира однос између економије и демократије, односно, истиче да „без економске, нема ни политичке демократије.“ Степен демократичности у једном

политичком систему се, поред остваривања људских права и слобода и низа других неопходних услова за развој демократије, огледа и у односу између државне управе и локалних самоуправа. Посматра се, дакле, на који начин функционише тај, хијерархијски устројен однос.

Ту се, прије свега, има у виду финансијска зависност локалних самоуправа од државне управе. Наиме, локална самоуправа се финансира из два извора: државних давања и изворних прихода, тј. прихода које локална самоуправа, односно њени органи, својим активностима убирају на својој територији. Пожељно је да изворни приходи надмашују државна давања, како би локална самоуправа уживала одређену финансијску самосталност, финансијску аутономију. То је један од неопходних услова да се за један политички поредак може рећи да је децентралистички, а самим тим, и демократски.

Међутим, у Србији је ситуација другачија. Наиме, услед свеопштег сиромаштва и неразвијености локалних самоуправа, државна управа је узела примат међу изворима финансирања. То је довело до тога да локалне самоуправе увелико зависе од центра. Ту се не ради само о економској зависности и о економском условљавању, већ и о политичком. Већ смо нешто рекли о политичкој и економској међузависности и повезаности, само ћемо још додати да се на овом примјеру тај однос огледа у простој чињеници да оне локалне самоуправе, које су исте политичке провинијенције као и центар, уживају одређену наклоност у виду државних давања, што се не може рећи за остале локалне самоуправе, тј. оне које припадају супротном политичком одређењу.

Ова, можемо рећи, нецјеловита економска политика вођена од стране центра, доводи до појаве диспаратности међу локалним самоуправама, па тако имамо развијене и неразвијене локалне самоуправе. Овај несклад у развоју међу њима доводи до миграције становништва из неразвијених у развијене крајеве, што ствара неједнаку популациону слику на државном нивоу. На овом мјесту треба истаћи чињеницу да се локалне самоуправе међусобно разликују и у географском – просторном смислу, те због тога располажу и различитим ресурсним и развојним потенцијалима. Баш због тога, свака од њих може представљати спецификум у смислу извора капитала, и као такве, могу бити сасвим солидни извори капитала на државном нивоу.

Да резимирамо, неопходна је, а и Повељом Е.У. предвиђена, финансијска аутономија локалне самоуправе, као један од битнијих услова да та локална самоуправа буде дио демократски устројеног државног уређења. С обзиром да желимо да се интегришемо у европске и свјетске политичко – економске процесе, морамо итекако радити на овом проблему.

Последњи (седми) одјељак у књизи представља допуну претходног, и односи се на врсте финансирања српске економије, гдје доминирају стране директне инвестиције, као и „нужност и особеност веза са светским токовима капитала“, почев од регионалне сарадње, у виду разних регионалних економских удружења (ЦЕФТА, и сл.). Међутим, битно је нагласити, а што је и проф. Сокић у књизи навео, директиве Бијеле књиге Е.У., тј. разне реформске захтјеве које морамо извршити да бисмо се успјешно интегрисали у европске и свјетске економске токове и тенденције.

Иако има ставова по којима је економија „недовршена наука“, истакао бих чињеницу да ова књига, и уопште дугогодишњи научни и истраживачки напори проф. др Сретена Сокића, представљају несумњив допринос економској науци. Искористио бих прилику да нагласим да ми представља велику част и задовољство што могу јавно да дам свој коментар на ово научно дјело.

У овој књизи, аутор на изванредан начин, нумерички и табеларно, представља српску економију, њене карактеристике и развојни пут кроз вишедеценијску политичко – економску трансформацију нашег друштва. Та анализа представља сплет политичких збивања, као и економских токова који прате та збивања или представљају последице истих.

Књига „Србија у процесима капитала“ представља заокружену политичко – економску анализу нашег друштва, и као таква, одличну полазну основу за даље научно – истраживачке подухвате у овој научној области.

Поред ових особина, књига обилује многим чињеницама, отвореним теоријским и практичним погледима, који се тичу будућих реформских изазова нашег политичко – економског система. Дакле, поред неоспориве актуелности на којој почива ово научно дјело, присутно је и указивање на будуће реформске захвате и изазове са којима ћемо се сусрети.